

Hitit Saray ve Tapınaklarında Bir Görevli: Avlu Temizleyicisi (LÚKISAL.LUH)

An Official in the Hittite Palaces and Temples: Courtyard Sweeper (LÚKISAL.LUH)

Hasan TUNCER^{ID}

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, Nevşehir, Türkiye

ÖZET

MÖ. II. binyıl Anadolu'sunda büyük bir imparatorluk kurmuş olan Hititler, bölgenin siyasi, sosyo-kültürel ve dini hayatında etkin bir rol oynamıştır. Hititler ile ilgili bilgilere, onların miras olarak bıraktıkları çivi yazılı metinler sayesinde ulaşılabilmektedir. Hititçenin yanı sıra farklı dillerde birçok kelimenin geçtiği bu belgeler; Hititlerin siyasi, ekonomik, dini, hukuki vb. hayatı hakkında bilgiler vermektedir. Bu metinlerde yer alan kelimelerden birisi; "avlu temizleyicisi" olarak zikredilen Sumerce LÚKISAL.LUH sözcüğüdür. Avlu temizleyicisi, saray ve tapınak teşkilatı içerisinde yer alan bir görevli olarak kayıtlarda geçmektedir. İdari işleyişin ve dini hayatın belirli sınırlar içerisinde bir parçası olup; mekânsal düzenin sağlanması ve işleyişin sistemli bir şekilde devam etmesine de katkı sağlayarak çeşitli rol ve sorumluluklar üstlenmişlerdir. Ayrıca belgelerde, yaya ve arabalı savaşçıların avlu temizleyiciliği görevini üstleneceklerine dair bilgiler yer almaktadır. Hukuki bağlamda ise, mahkeme kayıtlarında avlu temizleyicisi kimi zaman olayın faili, kimi zaman ise olayla ilişkili bir kimse olarak kaydedilmiştir. Avlu temizleyicileri yalnızca fiziksel temizlikten sorumlu olmayıp, aynı zamanda ritüel saflığın korunmasıyla da ilişkilidir. Hitit dini ve idari yapılanmasında, işleyiş ve sürekliliği sağlayan görevliler arasında yer almaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Hitit, LÚKISAL.LUH, Saray, Tapınak, Avlu Temizleyicisi.

ABSTRACT

The Hittites, who established a great empire in Anatolia during the second millennium BCE, played an influential role in the political, socio-cultural, and religious life of the region. Information about the Hittites is primarily obtained through the cuneiform texts they left behind as a legacy. These documents, which contain numerous words in various languages in addition to Hittite, provide insights into the political, economic, religious, and legal aspects of Hittite society. One of the terms attested in these texts is the Sumerian word LÚKISAL.LUH, referring to the "courtyard sweeper." The courtyard sweeper is recorded in the sources as an official within the palace and temple organization. These officials constituted a component of the administrative functioning and religious life within certain institutional boundaries; by ensuring the maintenance of spatial order and contributing to the systematic continuation of institutional operations, they assumed various roles and responsibilities. Furthermore, the documents indicate that both infantrymen and chariot warriors could be assigned the duty of courtyard sweeping. In a legal context, court records occasionally identify the courtyard sweeper either as the perpetrator of an incident or as a person associated with it. Courtyard sweepers were not only responsible for physical cleanliness but were also associated with the maintenance of ritual purity. They were among the officials in the Hittite religious and administrative organization who ensured the proper functioning and continuity of its operations.

Keywords: Hittite, LÚKISAL.LUH, Palace, Temple, Courtyard Sweeper.

Sorumlu yazar: Hasan TUNCER

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, Nevşehir, Türkiye

E-mail: hasantuncer@nevsehir.edu.tr

ROR ID: ror.org/019jds967

Geliş Tarihi(Received): 05.02.2026 **Kabul Tarihi(Accepted):** 17.03.2026 **Yayın Tarihi(Published):** 25.06.2026

Atıf bilgisi:

Hasan Tuncer, "Hitit Saray Ve Tapınaklarında Bir Görevli: Avlu Temizleyicisi (LÚKISAL.LUH)" *Archivum Anatolicum* 20, no. 1 (Haziran 2026): DOI: 10.46931/aran.1882866

Dergimizde yayımlanan çalışmaların telif hakları yazarlara aittir. Yayımlanan çalışmalar CC-BY lisansı altında açık erişim olarak yayımlanmaktadır.

The copyright of the articles published in our journal belongs to the authors. Published articles are made available as open access under a CC-BY licence.

Giriş

Hitit kültürünü ve tarihini ortaya koyabilecek en önemli miras, şüphesiz çivi yazılı kil tabletlerin bulunduğu arşivlerdir. Bu kayıtlar, Hititlerin siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel, hukuki ve dini tarihleri hakkında bilgiler sunmaktadır. Arşiv belgeleri içerisinde Hititçe sözcüklerin dışında, başta Sumerce ve Akadca olmak üzere farklı dillerden kelimeler kaydedilmiştir. LÚKISAL.LUH, Sumerce bir sözcük olup, LÚ “erkek, adam”, KISAL “ön avlu, hol, giriş” ve LUH ise “yıkamak” anlamlarını ifade etmektedir.¹ CAD’de LÚKISAL.LUH, “(tapınak görevlisi olarak) avlu temizleyicisi” şeklinde ifade edilmektedir.² Friedrich, bu kimseyi “avlu yıkayıcısı, düşük rütbeli bir tapınak görevlisi” olarak ifade etmiştir.³ Ünal, “dış avlu temizleyicisi” şeklinde belirtmiştir.⁴ Daddi, “avlu temizlik görevlisi” olarak zikretmiştir.⁵ Hoffner, “ön avlu yıkayıcısı” şeklinde ifade ederken,⁶ Goetze, LÚKISAL.LUH sözcüğünün Akadlar tarafından *kisalluhhum* olarak ödünç alındığını, dini törenlerden sonra tapınak avlusunu (nominal olarak) süpüren ve temizleyen görevlileri işaret ettiğini belirtmiştir.⁷ Bu sözcüğün, belgelerde yer alan kayıtlar göz önüne alındığında “avlu temizleyicisi” karşılığının kullanılması tarafımızca uygun görülmüştür.

Hitit Krallığı’nın idari ve dini yapısı, sadece kraliyet ailesi, rahipler ve siyasi yetkililer üzerinden değil; aynı zamanda alt düzeydeki hizmet personelinin işlevleri ve görevleri vasıtasıyla da tespit edilebilmektedir. Devletin herhangi bir mekanizmasında yer alan LÚKISAL.LUH ve bunun gibi meslek isimleri; Hitit toplumu içerisinde din ve özellikle de ritüel, toplumsal hiyerarşi, dinsel mekan, ekonomik ve kültürel bağlam gibi kavramlar arasındaki ilişkilerin belirlenmesi açısından önemli bir yere sahiptir.

Tapınak ve saraylarda görev yapan bir kimse olarak zikredilen LÚKISAL.LUH, özellikle ritüel metinlerinde geçmekte olup, önemli bir temizlik görevlisi olarak kaydedilmiştir. Belgelerde belirli oranda yer alan bu görevliler, Hititlerdeki kutsal mekân anlayışının sınırlarının belirlenmesine ve temizlik kavramının bir yeri temizlemenin yanında “dinsel temizlik” anlamında da kullanıldığının gösterilmesine katkıda bulunmuşlardır. LÚKISAL.LUH, avluda görev yapan ve orayı temizleyen bir görevli olmasının yanında; aynı zamanda Hititler için vazgeçilmez bir dinsel uygulama olan ritüellerde düzenin işleyebilmesi için mekânsal ve fiziksel koşulları sağlayan bir kimse olarak göze çarpmaktadır. Avlu temizleyicisi, temizlediği mekanın hijyenik olmasını sağlaması yanında, kutsal olarak saf (temiz) olmasına katkıda bulunan bir altyapı görevlisidir.

Siyasi ve Hukuki Metinlerde Avlu Temizleyicisi

Avlu temizleyicisi, siyasi ve hukuki belgelerde yer almaktadır. Bir antlaşma metninde Tarhuntašša ülkesinin askeri yükümlülüklerden kısmen muaf tutulmasına karşılık, bazı askerlerin avlu temizleyicisi olarak tahsis edildiği görülmektedir. Bu durum, Hititlerin merkezi idare hususunda yerel ya da vasal krallıklar üzerindeki denetim ve etkisini sadece askeri bir güç aracılığıyla değil, hizmet kolu bağlamında da sürdürdüğünü göstermektedir. Ayrıca avlu temizleyicilerinin resmi bir antlaşma metninde söz konusu olması; bu görevin Hitit idari sistemi içerisinde ve tanrılara karşı yapılması gereken hizmetlerde işleyişin bir parçası olduğunu ortaya koymaktadır. Her şartta kutsal düzenin devamını önemseyen Hititler, bu düzeni sağlamadaki görevlileri arasında olan avlu temizleyicilerinin mevcut durumlarını da gözler önüne sermiştir. Bahsi geçen belge, KBo 4.10 numaralı, Tarhuntašša kralı ile yapılan antlaşma metnidir. Belgenin ilgili kısmının (öy.) transkripsiyonu ve tercümesi şu şekildedir:⁸

40 GIM-an^DUTU^{ŠI} I-NA^{URU} D U-ta-aš-ša ú-wa-nu-un nu ŠA DINGIR^{LIM} ša-ah-ha-an iš-hi-ú-ul u-uh-hu-un na-at da-aš-še-eš-ta UL-ši-ia-at tar-ah-hu-u-aš ša-aš-ta-an-za ku-wa-pí^{URU} D U-ta-aš-ša-a[n]

1 Ahmet Ünal, *Hititçe-Türkçe Türkçe-Hititçe Büyük Sözlük Hattice, Hurrice, Hiyeroglif Luvicesi, Çivi Yazısı Luvicesi ve Palaca Sözcük Listeleriyle Birlikte*, (Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2016), 323, 283, 325.

2 CAD, M. Civil, I. J. Gelb, A. L. Oppenheim, E. Reiner (ed.), Vol.8/K, 1971, 419.

3 Johannes Friedrich, *Kurzgefaßtes Hethitisches Wörterbuch*, (Heidelberg: Universitätsverlag, 1991), 281.

4 Ünal, *Hititçe-Türkçe Türkçe-Hititçe Büyük Sözlük*, 283.

5 Franca Pecchioli Daddi, *Mestieri Professioni e Dignita Nell’Anatolia Ittita*, (Roma: Edizioni Dell’Ateneo, 1982): 169.

6 Harry A. Hoffner, “An English-Hittite Glossary”, *Revue Hittite et Asiatique* 25, (1967): 68.

7 Albrecht Goetze, “The Archive of Attā from Nippur”, *Journal of Cuneiform Studies* 18/4, (1964): 108.

8 Kenneth A. Kitchen ve Paul J. N. Lawrence, *Treaty, Law and Covenant in the Ancient Near East*, Part 1, (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2012): 636-637; Garry Beckman, *Hittite Diplomatic Texts*, (Atlanta: Scholars Press 1999): 111; Elena Devecchi, *Trattati Internazionali Ittiti*, (Brescia: Paideia Editrice, 2015): 165; Theo van den Hout, *Der Ulmitešup-Vertrag Eine prosopographische Untersuchung*, StBoT 38, (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 1995):36-37; Güngör Karauğuz, *Boğazköy ve Ugarit Çivi Yazılı Belgelerine Göre Hitit Devletinin Siyasi Antlaşma Metinleri*, (Konya: Çizgi Kitabevi, 2002): 88-89.

41 DINGIR^{MEŠ} URU^D U-ta-aš-ša-ia^m NIR.GAL i-ia-at na-aš-kán^{URU} Ha-ad-du-ša-aš hu-u-ma-an-za ha-an-ti-ia-it ki-nun-ma LUGAL MUNUS.LUGAL-ia^m D^LLAMMA-an I-NA^{URU} U-ta-[aš-ša]

42 LUGAL-un i-e-er nu-za ŠA DINGIR^{LIM} ša-ah-ha-na IŠ-TU KUR^{TI}-ŠU U-UL tar-ah-ta nu-ut-ta LUGAL MUNUS.LUGAL-ia ki-i iš-hi-ú-ul i-e-er ANŠE.KUR.RA KARAŠ-wa-aš-ši

43 ku-it I-NA^{URU} Hat-ti ŠA KUR^{ID} Hu-la-ia É du-up-pa-aš har-zi na-at-ši-ia-at^D UTU^{ŠI} ar-ha pé-eš-ši-ia-at nu-uš-ši zi-la-du-wa ŠA^{URU} Hat-ti

44 la-ah-hi-ia-an-ni 2 ME i-ia-at-ta-ru ŠA É du-up-pa-aš-ma-aš-ši KARAŠ^{HIA} le-e nam-ma ša-an-ha-an-zi a-pa-a-at-ma-aš-ši KARAŠ ŠA DINGIR^{LIM} ša-a[h-h]a-ni

45 lu-uz-zi EGIR-an SUM-ir ku-in-ši AŠ-ŠUM^{LÚ.MEŠ} KISAL.LUH^{UT-TI} EGIR-an SUM-ir ku-in-ma-aš-ši AŠ-ŠUM^{LÚ.MEŠ} APIN.LA^{UT-TI} EGIR-an SUM-ir ku-in-ma-aš-ši AŠ-ŠUM la-pa-[n]a-al-la-hi-ti

46 EGIR-an SUM-ir nu zi-la-du-wa ku-u-un me-mi-an le-e ku-iš-ki hu-ul-li-ia-az-zi ma-a-an-ma A-NA^D UTU^{ŠI} LUGAL ku-iš-ki ME-HI-IR-ŠU a-ra-a-i

47 nu LUGAL KUR^{URU} U-ta-aš-ša a-pa-ši-la wa-re-eš-ši-iš-du KARAŠ-ma-aš-ši ANŠE.KUR.RA^{MEŠ} le ku-it-ki ša-ah-ha-an-zi

40 Ben Majeste Tarhuntašša'ya geldiğimde, tanrının vergileri (hizmetleri) konusunda ne kadar ağır bir antlaşma olduğunu gördüm. O çok ağır olduğu için yerine getirilemedi. O, Tarhuntašša'da bulunduğunda,

41 Muwatalli, Tarhuntašša tanrıları için şenlikler yaptı ve bunun için, Hatti'nin tümü onlara özen gösterdi. Fakat şimdi kral ve kraliçe, Tarhuntašša ülkesinde Kurunta'yı kral olarak atadılar.

42 O, tanrının şahhan yükümlülüğünü tek başına (kendi topraklarından) yerine getiremedi. Şimdi, kral ve kraliçe, bu direktifleri senin için hazırladı: yaya ve arabalı savaşçılar (ki onlar),

43 Hatti için olan tablet evindeki Hulaya Nehri Ülkesi'nden (gelen), ben, Majeste, onları sorumluluktan kurtardım (muaf tuttum). Gelecekte

44 bir Hitit seferi için asker sayısı iki yüz kişi olacak. Onlar tablet evinden tekrar asker istemeyecek. Bu birlikler orduya verildi, tanrının şahhan ve

45 luzzi yükümlülükleri olarak. Bazıları avlu temizleyicileri olarak verildi. Diğerleri çiftçiler olarak verildi. Bazıları yazlık otlatma görevleri için verildi.

46 Gelecekte hiç kimse bu sözü engellemeye çalışmasın. Bana, yani majesteye karşı aynı rütbede herhangi bir kral isyan ederse,

47 o zaman Tarhuntašša ülkesi kralı bizzat yardıma gelsin. Fakat ondan yaya ve arabalı savaşçılar talep etmesinler.

Van den Hout, yukarıdaki belgeden hareketle, avlu temizleyicisi çevirisinin^{LÚ.MEŠ} KISAL.LUH'un görevini sadece kısmen ifade ettiğine ve onun tapınak ekonomisi ile olan bağlantısına dikkat çekmektedir.⁹ Singer, van den Hout'a atfı yaptığı makalesinde, 45. satırın tematik anlamda önemli olduğunu,^{LÚ.MEŠ} KISAL.LUH,^{LÚ.MEŠ} APIN.LA ve *lapanallahi(t)*-adamları için angarya yükümlülüklerinin kaldırılmasının, Hitit ekonomisinde sırasıyla "tapınak idaresi", "çiftçilik" ve "hayvancılık" olmak üzere üçlü bir bölünmeyi yansıttığını ifade etmektedir.¹⁰ Gerçekten de Hititlerde tapınaklar, sadece dinin değil, idari ve ekonomik sistemin de bir parçasıydı. Tarım ve hayvancılık ise, Hititlerin başlıca gelir kaynaklarını oluşturmaktaydı.

Hukuki belgelerde de avlu temizleyicilerinin varlığı bilinmektedir. Çeşitli sorgulamaların yapıldığı ve problemin kaynağına ulaşılmaya çalışılan belgelerde kimi zaman avlu temizleyicileri de önemli bir fonksiyona sahip olmuştur. Örneğin KUB 40.88 numaralı belge, Kunijapija'nın mahkeme kayıtları ile ilgili metindir. Belgenin ilgili kısmının (ay.IV) transkripsiyonu ve tercümesi şu şekildedir:¹¹

9 van den Hout, *Der Ulmitešup-Vertrag*, 66.

10 Itamar Singer, "Hout, Th. van den- Der Ulmitešup-Vertrag. Eine prosopographische Untersuchung", *Bibliotheca Orientalis* LIV, (1997): 418,

11 Rudolf Werner, *Hethitische Gerichtsprotokolle*, StBt 4, (Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag, 1967): 24-25.

15 *ki-nu-un-ma-wa-za* Ú-UL ku-it-ki ME-un

16 ^{GIŠ}BANŠUR ZABAR ^{mD}[LI]Š-A.A

17 ^{LÚ}KISAL.LUH *har-zi*

18 GAM *ti-i-ia-u-wa-zi-ši-ia-at* SU-un

15 Şimdi ise ben bizzat hiçbir şey almadım.

16-17 Tunçtan masaya avlu temizleyicisi ^{mD}LIŠ-A.A sahiptir.

18 Ona hizmet etmesi için verdim.

Bir başka belge, KUB 13.33 numaralı mahkeme kayıtları ile ilgili bir metindir. Bu pasajda, Hitit hukukunda alt statüdeki görevlilerin de hukuki sorumluluklar taşıdığı, mahkeme tarafından sorguya çekildiği görülmektedir. İlgili kayıt bir itiraf niteliğinde olup, Paliya şehrinden Gaşgaili isimli bir avlu temizleyicisinin hırsızlık suçlamasıyla karşılaştığı sorguyu içermektedir. Pasajda, Gaşgaili'ye Şulupaşsi şehrinin saray meselesi sorulmakta ve Gaşgaili de çaldığı nesnelere ayrıntıları ile belirterek suçunu itiraf etmektedir. Söz konusu olayın faili avlu temizleyicisi Gaşgaili, hukuki ve idari sistemin bireyi olarak denetlenebilen bir kimsedir. Belgenin ilgili kısmının (öy.II) transkripsiyonu ve tercümesi şu şekildedir:¹²

16 ^mGa-aš-ga-DINGIR^{LIM}-in ^{LÚ}KISAL.LUH ^{LÚ}URU Pa-li-ia

17 ŠA É.GAL ^{URU}Šu-lu-pa-aš-ši pu-nu-uš-šu-u-en

18 *nu me-mi-eš-ta* V ^{URUDU}ku-gul-la-aš ŠÀ-BA I-EN [KÙ.BAB]BAR

19 I GÍR ^{LÚ}MU I *kul-lu-pí* II ^{URUDU}KIN.GAL

20 II ^{URUDU}GÍR *ta-i-ia-nu-un*

16 Paliya şehrinden bir adam olan avlu temizleyicisi Gaşgaili'yi

17 Şulupaşsi şehrinin saray meselesi hakkında sorguladık

18-20 ve o (şöyle) söyledi: Biri gümüşlü olmak üzere beş bronz ölçü kabı, bir mutfak bıçağı, bir küçük orak, iki büyük orak ve iki bronz hançer çaldım.

VAT 13045 numaralı yine bir mahkeme kaydında da avlu temizleyicisi zikredilmektedir. Burada majeste evinde görevli olduğu ortaya çıkmaktadır. Belgenin ilgili kısmının (ay.) transliterasyonu ve tercümesi şu şekildedir:¹³

8 UM-MA ^fPa-ap-pí DAM ^mA-la-ŠEŠ?

9 ^{LÚ}KISAL.LUH É ^DUTUŠI

10 I ^rGUN URUDU[˘]-wa A-NA ^mPí-ha-ŠEŠ

11 ^{LÚ}SIMUG.A É ^hé-kur Pí-ir-ea pí-ih-hu-un

8 A-la-ŠEŠ'in karısı Pappi şöyle (der):

9 "Majeste evi(nin) avlu temizleyicisi (olarak)

10 1 talent bakırı Píha-ŠEŠ'e

11 *hékur Pirwa* evi(nin) demircisine verdim.

Kült, Envanter ve Talimat Metinlerinde Avlu Temizleyicisi

Hitit ülkesinde tapınaklar, birer kurum niteliğinde olup, belirli bir amaç için, kurallar dâhilinde yönetilen bir işleyişi ifade etmektedir. Tapınak görevlileri ise, Hititlerin hem sosyal hem de dini hayatında önemli bir yere sahiptir. Tapınakta görev yapan kimseler, kült pratiklerini yürüten, ritüelleri gerçekleştiren, tapınağın işleyişini

12 Werner, *Hethitische Gerichtsprotokolle*, 34-35; Nicoletta Tani, "Osservazioni Sui Processi Ittiti Per Malversazione", *Studie e Testi II*, (1999): 178.

13 Detlev Groddek, Albertine Hagenbuchner ve Inge Hoffmann, *Hethitische Texte in Transkription*, VS NF 12, DBH 6, (Dresden: Verlag der TU Dresden, 2002): 182; Z. Nihan Kırçıl, "Çiviyazılı Belgelerde Geçen (^{NA4})hekur Pirwa Üzerine Bir İnceleme", *Colloquium Anatolicum* 20, (2021): 89.

sağlayan kişilerdir. Ek olarak, zanaatkârlık, tarım ve hayvancılık gibi faaliyetleri de yürütebilmekte ve tapınakların ekonomik işleyişine fayda sağlamaktadırlar. Hititlerde tapınaklar, yalnızca dinsel faaliyetlerin yürütüldüğü bir yer değil, aynı zamanda ekonomik yaşamın da olduğu ve toplumsal kutlamaların yapıldığı bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁴ Çivi yazılı metinlerde avlu temizleyicilerinin, sarayın yanında, tapınaklardaki görev ve işlevlerinden de söz edilmiştir. Örneğin 38.12 numaralı bir kült envanter metninde, görevliler arasında avlu temizleyicileri de yer almaktadır. Belgenin ilgili kısmının (öy. II) transliterasyonu ve tercümesi şu şekildedir:¹⁵

15 1 LÚ KÚRUN.NA 2 LÚ NINDA.DÙ.DÙ 1 LÚ A ŠA KUŠ.LÁ 2 LÚ KISAL.LUH
15 1 bira imalatçısı, 2 fırıncı, 1 su taşıyıcısı, 2 avlu temizleyicisi.

KBo 26.181 numaralı kült envanter metinlerini içeren bir belgede de, avlu temizleyicisi tapınak personeli arasında sayılmaktadır. Metnin ilgili kısmının (ay. III) transliterasyonu ve tercümesi şu şekildedir:¹⁶

11 LÚ KISAL.LUH 1 <LÚ> GIŠ TUKUL LÚ NAR-ia-aš-ši [...]
11 avlu temizleyicisi, 1 GIŠ TUKUL hizmeti yapan kimse/zanaatkar, şarkıcı ...

KUB 58.58 numaralı belge, kült envanter metinleri ile ilgilidir. Bu metinde Nerik'in Fırtına Tanrısı için yapılan kutlamalardan söz edilmektedir. İlgili kutlamalarda, avlu temizleyicisi de aktif bir şekilde rol almaktadır. Belgenin ilgili kısmının (öy. I) transkripsiyonu ve tercümesi şu şekildedir:¹⁷

1 [P^U U^{RU}] Ha-ak-miš P^U URU Ne-r[i-ik
2 I-NA É ha-li-in-tu-wa-aš [i-ia-an-zi?]
3 DINGIR^{MEŠ} ar-ha pa-a-an-zi I UDU [
4 I BÁN ZÍD.DA IV NINDA ta-ú-wa-ra-al DÙ[-an-zi
5 50 NAM.RA^{MEŠ} pí-ia-an-zi LÚ.MEŠ KISAL.LUH DÙ-an-zi
6 A.ŠÀ A.QAR-ma-aš pí-ia-an-zi DINGIR^{LUM}-ma-kán IŠ-T[U
7 LÚ^{MEŠ} É.GAL A-BU-BI-TI ha-an-ti-ia-an-zi
1 Hakmiş'in Hava Tanrısı ve Nerik'in Fırtına Tanrısını
2 halentuwada kutlarlar.
3 Tanrılar uzaklaşır. Bir koyun ...
4 bir ölçek un, 4 tawaral ekmek yaparlar.
5 50 NAM.RA verirler. Avlu temizleyicileri kutlarlar.
6 Onlara tarla (ve) arazi verirler. Tanrıyı
7 abubitu sarayının halkının kaynaklarıyla gözetirler.

KBo 54.134 numaralı belge, Hanhana kültü üzerine metinlerle ilgilidir. Metinde *zikmuh* binası ve tahıl ambarında görev yapan avlu temizleyicisinden söz edilmektedir. Bu bilgiler ışığında, avlu temizleyicisinin yalnızca saray ve tapınakta değil farklı yerlerde de görev yaptığı görülmektedir. Ayrıca avlu temizleyicisinin Hitit ekonomik yaşamında da yer aldığı ortaya çıkmaktadır. Belgenin ilgili kısmının (öy.II) transkripsiyonu ve tercümesi şu şekildedir:¹⁸

9 II UDU É Zi-^r ik^r-mu-uh LÚ KISAL.LUH
10 I UDU É Hal-ki-ia-aš LÚ KISAL.LUH
9 *zikmuh* binası avlu temizleyicisi için 2 koyun

14 Serkan Demirel, "Hititçe Çivi Yazılı Metinlerde Geçen Tapınak Görevlileri", *Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 4/1, (2024): 1.

15 Mark Weeden, "Hittite Scribal Schools Outside of Hattusa?", *Altorientalische Forschungen* 38, (2011): 129.

16 Michele Cammarosano, *Hittite Local Cults*, (Atlanta: SBL Press, 2018): 346-347.

17 Sedat Alp, *Beiträge zur Erforschung des Hethitischen Tempels*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1983): 290-291;

18 Detlev Groddek, *Hethitische Texte in Transkription KBo 54*, (Wiesbaden: Harrasowitz Verlag, 2010): 96; Michaela Witt, "KBo 54.134", R. Fischer, D. Groddek ve H. Marquardt (ed.), *Hethitologie in Dresden Textbearbeitungen Arbeiten zur Forschungs- und Schriftgeschichte*, DBH 35, (Wiesbaden: Harrasowitz Verlag, 2011): 179-183.

10 (tahıl tanrısının) tahıl ambarının avlu temizleyicisi için 1 koyun,

KBo 2.31 numaralı belge, kadın listelerinin bulunduğu metindir. Belgenin ilgili kısmının (ay.IV) transkripsiyonu ve tercümesi şu şekildedir:¹⁹

1 1 MUNUS SİR ŠA É.GAL LÚ.GIŠ *qa-na-na-ta*

2 1 MUNUS SİR ŠA LÚKUŠ₇.GUŠKIN *mTa-up-[]*

3 1 MUNUS SİR ŠA LÚKUŠ₇.GUŠKIN

4 *mHa-ša-mi-li*

5 1 MUNUS SİR *mPu-a-na-A-A*

6 LÚSA.GAZ

7 1 MUNUS SİR *mHa-at²-mu-na-aš*

8 LÚTÚG.GAZ (?)

9 1 MUNUS SİR *mWa-ar-wa-ia*

10 LÚKISAL.LUH

11 1 MUNUS SİR *mHa-du-pí-ra-ma*

12 LÚKISAL.LUH

13 1 MUNUS SİR *fAm-ma-ma*

14 ŠU.NIGIN 15 MUNUS MEŠ URU *Ta-hur-pa*

1 Bir kadın şarkıcı *qanana* adamının sarayının

2 Bir kadın şarkıcı altın saray adamı *Ta...*'nin

3 Bir kadın şarkıcı altın saray adamı

4 *Hašamili*'nin

5 Bir şarkıcı *Puna-A-A*'nin

6 *habiru*

7 Bir şarkıcı *Hatmunaš*

8 TÚG.GAZ adamının

9 Bir kadın şarkıcı *Warwaia*

10 avlu temizleyicisinin

11 Bir kadın şarkıcı *Hadupirama*

12 avlu temizleyicisinin

13 Bir kadın şarkıcısı *Ammama*'nin

14 Toplam on beş kadın *Tahurpa*'dan.

Yukarıda çeşitli kişilere ait şarkıcıların yer aldığı bir liste sunulmaktadır. Bu envanter listesinde, avlu temizleyicisinin de himayesinde şarkıcıların bulunduğu anlaşılmaktadır.

Hititlerde devlet idaresi ve işleyişinin sistemli bir şekilde yürütülmesi, ülkenin refahı ve devamlılığı açısından vazgeçilmez bir öge idi. Ülkedeki idari sistem bağlamında belirli kurallar vardı. Bu kurallar kimi zaman talimat metinleri aracılığıyla ilgili görevlilere iletilmekte ve işleyişte bir problem çıkmasının önüne geçilmeye çalışılmaktaydı. Çeşitli görev dağılımları, dinsel uygulamalardaki düzeni sağlamak, kaynakların yönetimi, hiyerarşi ve disiplinin

19 Gülgüney Masalçı Şahin, *Hititlerde Müzik, Müzik Aletleri ve Müzisyenler*, (Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2020): 171.

korunması gibi daha birçok uyarı ve emir anlamındaki istekler talimat metinleri aracılığıyla duyurulurdu. Örneğin IBoT 1.36 numaralı ve çeşitli talimatları içeren bir belgede, muhafızların, avlu temizleyicilerinin ve kapı görevlilerinin sarayda yapmakla yükümlü olduğu işler zikredilmiştir. Herhangi bir görevlinin diğer görevlinin işine karışmadığı, herkesin kendi sorumluluğunda olan işlerle ilgilendiği belgede açıkça görülmektedir. Muhafızlar sarayı dikkatlice koruma görevi üstlenirken, avlu temizleyicileri ise, avluyu süpürmekle meşguldür. Bu belge, avlu temizleyicilerinin sarayda aktif şekilde rol oynayan bir görevli olduğunu açıkça göstermektedir. Ek olarak, Hititlerde sarayların temizliği, korunması, hiyerarşisi gibi hususlarda da belirli bir planlama ve sistemin olduğu ortaya konulmaktadır. Metnin ilgili kısmının (öy. I) transliterasyonu ve tercümesi şu şekildedir:²⁰

2 [] x x [] LÚ.MEŠ¹ ME-ŠE-^r DU¹-T[I]-[m]a [ša/pa-r]a-a

3 [... -an-z]i na-at LÚ.MEŠ^r Í.DU⁸ -aš LÚ.MEŠ¹ KISAL.LUH -aš^r pé-ra¹-a[n x x x-a]n-zi

4 [na-a]t-kán an-da pa-^r a¹-an-zi na-at-ša-an. É^r hi-i-la¹-aš^r KÁ¹-[aš] ti-en.-zi

5 [I]GI^{HI.A}-ŠU-ma-at-kán pa-ra-a ne-i[a-an-t]e-eš nu-za-kán É¹ ha-l[e-en-t]u-wa-aš

6 1 É¹ hi-i-la-an EGIR-pa ta-me-eš-^r ša-an-zi¹ na-aš-ta ša-an-ha-an-z[i]

6b [t]a^r lu-uk-kat¹-ta

7^r a-ra-ah-za¹ aš-ka-aš za-ak-ki^{HI.A} kar-pa-an-zi x x [...-]x-zi-ma x x x LÚ.MEŠ¹ ME-ŠE-DI pí-ra-an [hu-ia-an]-zi

8 na-at^r ku-ra-an¹-ni-it kar-pa-an-zi É¹ ga-aš-ga-aš-te-pa-aš<-ma> [UR]JUDU za-ak-ki-in^r Ú-UL¹ kar-pa-an-zi-na-aš-t[a LÚ.MEŠ¹ ME-ŠE-D]I LÚ.MEŠ^r Í.DU⁸

8b LÚ.MEŠ¹ KISAL.LUH pa-ra-a ú-wa-an-zi

2 Muhafızlar (saraya) çıktıklarında

3 kapı görevlileri (ve) avlu temizleyicilerinin önünden geçerler.

4-5 İçeri girerler ve gözleri dışarıya dönük olarak avlunun kapısında dururlar. Böylece onlar

6 sarayın bir avlusunu kaplarlar. Sonra onlar (avlu temizleyicileri) süpürürler.

6b ve sabahleyin

7 onlar kapının dışındaki sürgülerini kaldırır, ama muhafızlar önden yürürler

8 ve bir ... ile kaldırır; ama kapı yapısının sürgüsünü kaldırmazlar. Sonra muhafızlar, kapı görevlileri (ve)

8b avlu temizleyicileri çıkarlar.

Bayram ve Ritüel Metinlerinde Avlu Temizleyicisi

Hititlerin dinsel uygulamalarının temelinde bayramlar ve ritüeller yer almaktadır. Bu iki nokta, Hititlerin yaşamının bir parçası olup, çivi yazılı metinlerde de en çok zikredilen konuların başında gelmektedir. Bu dinsel uygulamalar, başta tanrıları memnun etmeyi amaçlamaktadır. Birçok görevli bayram ve ritüellerde çeşitli roller oynamaktadır. Avlu temizleyicileri de kendi görev sınırları içerisinde bu uygulamaların bir parçası olarak zikredilmektedir. Buradaki önemli husus, dinsel uygulamanın aksamamasıdır. Tam da bu noktada, avlu temizleyicileri de diğer görevliler gibi çeşitli roller üstlenmiştir. Kimi zaman sunak kadesini yıkayan, kimi zaman evlere su serpen, kimi zaman evleri sıvayan avlu temizleyicisi; hem bayramlarda hem de ritüellerde aktif bir rolde yer almaktadır.

Temizlik kavramının bayram ve ritüellerde bir zorunluluk ve Hitit inanç sisteminin en önemli öğelerinden birisi olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda, avlu temizleyicileri dinsel uygulama öncesi ve sonrasında bu görevi üstlenmiştir. Örneğin, KBo 24.110 numaralı Fırtına Tanrısının adamından söz eden bayram fragmanlarında, avlu temizleyicilerinin sunak kadesindeki kanı yıkadığı ve kaideyi temizlediği görülmektedir. Dinsel bir uygulamanın ardından yapılan bu temizlik ile, hem fiziksel kirliliğin giderilmesi hem de sunak kadesinin yeniden sağlıklı bir

20 Hans G. Güterbock ve Theo P. J. van den Hout, *The Hittite Instruction for the Royal Bodyguard*, (Chicago: The Oriental Institute, 1991): 4-5; Jared L. Miller, *Royal Hittite Instructions and Related Administrative Texts*, (Atlanta: Society of Biblical Literature, 2013): 102-103.

şekilde kullanılmasının yanında; ritüel saflık ve temizliğin gerçekleştirilmesi açısından önemlidir. Metnin ilgili kısmının (ay. IV) transliterasyonu ve tercümesi şu şekildedir:²¹

10 *ma-a-an l-NA* [U₄ 9^{KAM} *lu-uk-kat]-ta na-a[š-ta] r iš-da¹-na-az LÚ^dIM-aš^{GIŠ} e-ia-an*

11 *kat-ta da-a-i [na-at iš-da-na]-ni wa-a[r-nu-a]n-zi* LÚ.MEŠ^{KISAL.LUH} e-eš-har iš-da-na-na-az

12 *ar-ra-an[-zi ...*

10 9. gün aydınlandığında Fırtına Tanrısının adamı *eya*-ağacını sunak kaidesinden

11-12 indirir ve o sunak kaidesinde yakılır. Avlu temizleyicileri sunak kaidesindeki kanı yıkarlar.

KUB 17.24 numaralı belge, *witaššiyaš* bayramı ile ilgili metindir. Bu belgede de avlu temizleyicisi eve su serperek görevini yerine getirmektedir. Belgenin ilgili kısmının (öy.II) transkripsiyonu ve tercümesi şu şekildedir:²²

4 LÚKISAL.LUH-*ma-kán* É^{TIM} *har-nu-ú-i-iz-zi ma-ah-ha[-an-ma iš-na-an]*

5 *pa-a-pu-u-wa-an-zi zi-in-na-an-zi nu-za ŠA^{DUG} iš-nu-u-[ri iš-na-an]*

6 GA.KIN.AG LÚ^{MEŠ} NAR LÚ^{MEŠ} É.DINGIR^{LIM}-*ia da-an-zi*

7 ^{UZU}š-u-up-pa-az hu-u-i-šu ar-ha šar-ra-an-zi

4 Ancak avlu temizleyicisi eve su serper. Bununla birlikte, hamuru

5 şekillendirmeyi bitirdiklerinde, kâsedeki hamuru ve

6 peyniri şarkıcılar ve tapınak adamları alırlar ve

7 pişmemiş eti bölerler/parçalarlar.

Bayram metinlerinin yanında ritüel uygulamalarını içeren belgelerde de avlu temizleyicileri ve onların görev ve sorumluluklarından söz edilmektedir. KUB 29.1 numaralı belge, saray inşası ritüeli ile ilgili bir metindir. Belgenin ilgili kısmının (ay.III) transkripsiyonu ve tercümesi şu şekildedir:²³

29 *ma-an-za-^r kán²¹* LÚ.MEŠ^{KISAL.LUH} É^{MEŠ} GIBIL *ha-ni-eš-šu-u-wa-an-zi ap-pa-an-zi*

30 *nu ki-i ud-da-a-ar me-mi-ia-an-zi* GIŠ^{DAG}-*iz-wa*

31 *[t]ar-aš-ki-iz-zi ma-a-an-wa-za É-ir an-dur-za ha-ni-eš-te-ni*

32 *nu-wa* MU.KAM^{HI.A} GÍD.DA *ha-ni-eš-te-ni a-aš-šu ha-ni-iš-te-ni*

33 *ma-a-an-na-at a-^r ra¹-ah-za-ma ha-ni-eš-te-ni nu na-ah-ša-ra-ad-da-an*

34 *ha-ni-<eš>-te-en nu iš-ha-aš-šar-wa-a-tar ha-ni-eš-te-en*

35 *IŠ-TU* É.GAL-LIM-*ma* 3 UDU DUG GEŠTIN 3 DUG *mar-nu-wa-an*

36 10^{NINDA} *wa-ge-eš-šar* 20 NINDA.ZU₉ 50 NINDA.ÉRIN^{MEŠ}-*ia da-an-zi*

37 *ma-a-an* LÚ.MEŠ^{KISAL.LUH}-*ma* É^{MEŠ} GIBIL-TIM-^r *kán¹ GUNNI-an GIBIL-an*

38 *ti-an-zi nu ki-i ud-da-a-ar me-m[i]-ia-an-zi*

39 DINGIR^{MEŠ}-*wa* GUNNI *da-a-ir nu-wa-ra-an* [^{NA4}ku-u]n-na-ni-it

40 *hu-u-ra-i-ir na-an* AN.BAR-it *ša-an-[hi]-ir*

41 *nu-uš-ša-an* DINGIR^{MEŠ} e-*ša-an-ta-ri nu-za-an* É-aš *BE-LU^{MEŠ}-TIM*

42 LUGAL-*uš* MUNUS.LUGAL-*ša* DAM^{MEŠ} *pa-ah-hu-wa-ar-še-eš*

21 Daliah Bawanypeck ve Susanne Görke, "Das Festrütual für den Wettergott der Wiese", T. Richter, D. Prechel ve J. Klinger (ed.), *Kulturgeschichte Altorientalische Studien für Volkert Haas zum 65. Geburtstag*, (Saarbrücken: Saarbrücker Druckerei und Verlag, 2001): 42-49.

22 Ada Taggar-Cohen, *Hittite Priesthood*, (Heidelberg: Universitätsverlag Winter, 2006): 302-303.

23 S. Görke, hethiter.net/: CTH 414.1, 2015, (Portal Mainz, Erişim Tarihi: 27.01.2026); Garry BECKMAN, "Temple Building among the Hittites", *Alter Orient und Altes Testament* 366, (2010): 74-75; Paola Dardano, *Die Hethitischen Tontafelkataloge aus Hattuša (CTH 276-282)*, StBoT 47, (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2006): 259; Volkert Haas, *Geschichte der Hethitischen Religion*, (Leiden: Brill, 1994): 727.

43 e-ša-an-ta-ri na-at-za-kán ša-a-ša-aš

44 ma-ah-ha-an ku-un-ki-iš-kán-ta-ri

29 Avlu temizleyicileri yeni evleri sıvamaya başladıklarında, şu sözleri söylerler.

30 Taht şöyle söyler:

31 Evin içini sıvadığında,

32 uzun yıllar sıva yaparsın ve iyiliği sıvarsın.

33 Fakat onu dıştan sıvarsan korkuyla

34 dostlukla/beyefendilikle sıva!

35 Onlar saraydan 3 koyun, 3 testi şarap, 3 testi *marnuwan* içkisi,

36 10 *wageššar* ekmeği, 20 diş ekmeği, 50 asker ekmeği alırlar.

37 Avlu temizleyicileri yeni evlere yeni ocaklar kurduğunda

38 şu sözleri söylerler:

39 Tanrılar ocağı kurdu ve bakır ile.

40 Onlar, onu demirle temizlediler.

41 Tanrılar oturur. Yapının sahipleri de

42 -kral, kraliçe, zevceler- yerlerini alır

43-44 šaša hayvanı gibi sallanırlar.

Yukarıdaki belgede, avlu temizleyicilerinin bir ritüelde nasıl yer aldığı, onlara ne tür görevler verildiği ve bu görevleri ne şekilde yerine getirdiği görülmektedir. Öncelikle, evlerin iç ve dışını sıvama görevini üstlenen avlu temizleyicileri; sıvayı yaparken, tahtın söylediklerini yerine getirmelidir. Ardından, bu evlere yeni ocaklar kuran avlu temizleyicileri, o esnada neler olduğunu anlatır. Sıva yapmak ve ocak kurmak gibi görevler temizlik ve düzeni sağlamanın yanında, ritüel bir anlamı da ifade etmektedir. Saraydan koyun, şarap, ekme gibi ürünleri almaları, ritüelin bir parçasıdır. Son olarak tüm işlemler yapıldıktan sonra, yani evler ve ocaklar kurulup sıvaları yapıp belirli bir düzene sahip olduktan sonra, öncelikle tanrıların ve ardından kraliyet ailesinin burada yerlerini aldıkları görülmektedir. Bu durum, hem hiyerarşiyi hem de kutsal olan tanrının her şeyden önce geldiğini ve en başta olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır.

Ritüel metinlerinde avlu temizleyicilerinden söz eden bir başka belge, KUB 10.93 numaralı koruyucu tanrılar için yapılan ritüelleri içeren fragmandır. Bu belgede, avlu temizleyicileri yemeğe davet edilenler arasında yer almaktadır. Kısacası ritüelin uygulanmasında aktif bir katılımcı rolü üstlenmektedir. Şarkı söyleyip oynayarak böylesi sahnelerde sembolik olarak yer almaktadırlar. Belgenin ilgili kısmının (öy.l) transkripsiyonu ve tercümesi şu şekildedir:²⁴

7 [nu^{LU.MEŠ} MUHALDIM? TU]₇^{HI.A} i-en-zi GIM-an-ma-aš-ša-an

8 [zé-ia-an-ta-r]i nu A-NA^{LU} SANGA^D LAMMA^{LU.MEŠ} ta-hi-ia[-li-ia-aš]

9 [A-NA? LU.MEŠ ša]r²-mi-ia-aš^{LU.MEŠ} KISAL.LUH-TIM EN.É.GAL

10 [Ú?] A-NA MUNUS^{URU} Ha-at-tj^{MUNUS} ENSI kal-li-iš-šu-u[-an-zí?]

11 [u-]i¹ -e-an-zi na-at-za ú-wa-an-zi a-da-an-na

12 ¹e¹-ša-an-ta-ri GIM-an-ma a-da-an-na zi-in-na-a[n-zi]

13 nu^D U GUB-aš e-ku-zi GIŠ INANNA.GAL SİR-RU

14 1 NINDA.KUR₄.RA pá-r-ši-ia

24 Gregory McMahon, *The Hittite State Cult of the Tutelary Deities*, (Chicago: The Oriental Institute 1991): 224-225.

7 Aşçılar çorbayı hazırlar, onlar

8 pişirildiğinde, koruyucu tanrının rahibini, berberleri,

9 şarmi adamlarını, avlu temizleyicilerini, sarayın beyini

10 Hatti kadını, büyücü kadını davet etmek için

11 gönderirler. Onlar gelir ve yemek için oturur.

12 Ancak yemeği bitirdiklerinde,

13 O, Fırtına Tanrısını ayakta içer. (Onlar) büyük Inanna çalgısı ile (oyunlar). Şarkı söylerler.

14 o, kalın bir ekmek böler.

KBo 21.48 numaralı belge, Niniveli İstar için yapılan ritüelleri içermektedir. Metinde Hatti ülkesinin zulüm gördüğü ve vebadan olumsuz etkilendiği ifade edilmiş ve ardından evde avlu temizleyicisi olmadığı ifade edilmiştir. Belgenin ilgili kısmının (öy.) transliterasyonu ve tercümesi şöyledir:²⁵

12 [......] É-TIM-ma kat-ta-an L^UKISAL.LUH NU.G[AL ...]

12 Ancak evde (avluyu temizlemekle görevli) avlu temizleyicisi yok ...

Sonuç

Hitit metinlerinde saray ve tapınaklarda görev yapan birçok isim zikredilmiştir. Sumerce L^UKISAL.LUH olarak adlandırılan “avlu temizleyicisi” de bu görevliler arasında yer almaktadır. İlk bakışta basit bir görevi icra ediyor gibi görünmekle birlikte, diğer görevliler gibi, çeşitli bayram, ritüel gibi dinsel uygulamalarda sürdürülebilirliği sağlayan bir altyapı görevlisi olarak görülmektedir. Hititlerin dinsel dinamiği ve temizlik kavramına yükledikleri anlam dikkate alındığında ise, avlu temizleyicilerinin üstlendikleri görevlerin pratik bir faaliyet olmasının yanında, inançsal anlamda da değerlendirilmesi ihtimali göz önüne alınmalıdır. Bu bağlamda, onların rutin işleri yapan alt düzey bir personel olmalarıyla birlikte, görünüşte ön plana çıkmasalar da arka planda manevi temizliğe katkıda bulunan görevleri yerine getiren kişiler olmaları ihtimali de söz konusudur.

L^UKISAL.LUH, Hititlerde alt düzeydeki hizmet görevlilerinin hem ritüel hem de hiyerarşideki rolünü ortaya koyan bir personel olarak kayıtlara geçmiştir. Temizliği hem pratik hem de sembolik olarak gerçekleştirme ihtimalleri göz önüne alındığında, L^UKISAL.LUH, Hititlerin toplumsal ve dinsel yaşamında, her iki manada da katkı sağlayarak görev yapan bir kimse şeklinde anılabilir. Öyle ki, bir görev olarak temizleme işini üstlenmesine ek olarak, ritüeller için kutsal avlunun arındırılmasından sorumlu ve saraydaki dinsel uygulamalar öncesi ve sonrasında hijyeni ve düzeni sağlayan kişi olarak kaydedilmiştir. Avluların, hem saraylarda hem de tapınaklarda yalnızca fiziksel bir mekan olarak değil, dinsel ve sembolik anlamda merkezi bir konumda bulunması ve L^UKISAL.LUH olarak zikredilen görevlilerin bu alanların temizliğinden sorumlu olması, söz konusu kişilerin kutsal düzen ve ritüel saflığı koruma hususunda en azından belirli oranda katkısının olduğu fikrini bir seçenek olarak sunar.

Hititlerde dinsel mekânlarda yapılan eylemlerin önemi kadar, eylem sonrasındaki temizlik de zaruridir. Öyle ki, temizlik kavramı, dinsel bağlamda sıkça vurgulanmakta ve temizlik görevinin pratik bir uygulama olmasının yanında, sembolik bir anlam taşıdığı da bilinmektedir. Dinsel mekânların arındırılması, tam da bu noktada büyük bir önem arz etmektedir. Çünkü tanrılarla kurulan ilişkilerin düzenli ve sürekli olması, Hitit dinsel sisteminin en temel parçalarından birisidir. Avlu temizleyicileri bu noktada ritüel uygulamaların aksamaması ve dinsel eylemlerin sağlıklı şekilde gerçekleştirilmesi için önemli birer unsurdur. Özetle pratik işlevlerinin yanında, yaptıkları görevlerle ritüel düzenin sürekliliğine de katkı sağlamaktadırlar. Böylelikle, avlu temizleyicilerinin el emeği ve iş gücü ile maneviyat ve kutsalın işbirliği ortaya çıkmaktadır.

Tapınak ve saraylarda kimi zaman birden fazla avlu temizleyicisi olabilmesinin yanında; bir binanın, majeste sarayının, tahıl ambarının ve bir kentin avlu temizleyicisi olduğu da belgelerde zikredilmektedir. Birden fazla avlu temizleyicisinin varlığı, öncelikle bu mekanların yoğun olarak kullanıldığı ve ritüel açısından önem taşıdığı için temiz olması gerektiği görüşünü akla getirmektedir. Yine belgelerde yalnızca saray ve tapınaklarla sınırlı

25 F. Fuscagni (ed.) hethiter.net/: CTH 716.1 (Portal Mainz, Erişim Tarihi: 27.01.2026).

kalmayıp, farklı yerlerde de görev yapmaları, onların mekânsal olarak da çeşitli yerlerdeki varlıklarını ortaya koymaktadır. Böylelikle avlu temizleyicilerinin sorumluluk alanlarının tek bir yapı ile sınırlı olmadığı; ekonomik ve idari açıdan önemli ve stratejik yerlere sahip alanları da kapsadığı görülmektedir. Kısacası bu görevliler, Hitit dini ve idari yapılanmasında, işleyiş ve düzenin sürekliliğini sağlayan kişiler arasında yer almaktadır.

Hititlerde, özellikle talimat metinlerinde belirtildiği üzere, idari işleyiş bir düzen içerisinde ve sistemli şekilde ilerlemektedir. Hititlerin bu sistem ve düzene önem verdiği, bir talimat metninde avlu temizleyicilerinin, muhafızların ve kapı görevlilerinin görevlerinin açıkça ve net şekilde ortaya konulmasından anlaşılmaktadır. Herhangi bir görevli diğerinin işiyle ilgilenmemekte ve herkes kendi görevini dikkatli şekilde yapmakla yükümlüdür. Örneğin, muhafızlar sarayı korumakla yükümlü iken, avlu temizleyicileri ise, avlunun süpürülmesiyle ilgilenirler.

Avlu temizleyicileri, ilgili alana su serpen ve süpüren, evleri sıvayan, kutsal alanları temizleyen, onları yeniden dinsel uygulamalar için hazır hale getiren, işlevsel görevlerinin yanında manevi bir sorumluluğa sahip olma ihtimali de olan ve daha birçok görevi yerine getiren kişiler olarak zikredilmektedir. Yapılan tüm bu uygulamalarla avlu temizleyicileri, hem saraylarda, hem tapınaklarda hem de Hitit dünyasında önemli birer görevli olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

1. Alp, Sedat. *Beiträge zur Erforschung des Hethitischen Tempels*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1983.
2. Bawanypeck, Daliah ve Görke, Susanne. “Das Festrıtual für den Wettergott der Wiese”, T. Richter-D. Prechel-J. Klinger (ed.), *Kulturgeschichte Altorientalische Studien für Volkert Haas zum 65. Geburtstag*. 29-50. Saarbrücken: Saarbrücker Druckerei und Verlag, 2001.
3. Beckman, Garry. *Hittite Diplomatic Texts*, Atlanta: Scholars Press, 1999.
4. Beckman, Garry. “Temple Building among the Hittites”, *Alter Orient und Altes Testament* 366, (2010): 71-89.
5. Cammarosano, Michele. *Hittite Local Cults*, Atlanta: SBL Press, 2018.
6. Dardano, Paola. *Die Hethitischen Tontafelkataloge aus Hattuša (CTH 276-282)*, StBoT 47, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2006.
7. Demirel, Serkan. “Hititçe Çivi Yazılı Metinlerde Geçen Tapınak Görevlileri”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 4/1, (2024): 1-13.
8. Devecchi, Elena. *Trattati Internazionali Ittiti*, Brescia: Paideia Editrice, 2015.
9. Friedrich, Johannes. *Kurzgefaßtes Hethitisches Wörterbuch*, Heidelberg: Universitätsverlag, 1991.
10. Goetze, Albrecht. “The Archive of Attā from Nippur”, *Journal of Cuneiform Studies* 18/4, (1964): 102-113.
11. Groddek, Detlev. *Hethitische Texte in Transkription KBo 54*, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2010.
12. Groddek, Detlev, Hagenbuchner, Albertine ve Hoffmann, Inge. *Hethitische Texte in Transkription*, VS NF 12, DBH 6, Dresden: Verlag der TU Dresden, 2002.
13. Güterbock, Hans G. ve van den Hout, Theo P. J. *The Hittite Instruction for the Royal Bodyguard*, Chicago: The Oriental Institute, 1991.
14. Haas, Volkert. *Geschichte der Hethitischen Religion*, Leiden: Brill, 1994.
15. hethiter.net/: CTH 716.1, 2015, F. Fuscagni (ed.), (Portal Mainz, Erişim Tarihi: 27.01.2026).
16. hethiter.net/: CTH 414.1, 2015, S. Görke (ed.), (Portal Mainz, Erişim Tarihi: 27.01.2026).
17. Hoffner, Harry A. “An English-Hittite Glossary”, *Revue Hittite et Asiatique* 25, (1967): 7-99.
18. Karauğuz, Güngör. *Boğazköy ve Ugarit Çivi Yazılı Belgelerine Göre Hitit Devletinin Siyasi Antlaşma Metinleri*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2002.
19. Kırçıl, Z. Nihan. “Çiviyazılı Belgelerde Geçen ^(NA4)hekur Pirwa Üzerine Bir İnceleme”, *Colloquium Anatolicum* 20, (2021): 83-96.
20. Kitchen, Kenneth A. ve Lawrence, Paul J. N. *Treaty, Law and Covenant in the Ancient Near East*, Part 1, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2012.
21. Masalcı Şahin, Gülgüney. *Hititlerde Müzik, Müzik Aletleri ve Müzisyenler*, Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2020.
22. McMahon, Gregory. *The Hittite State Cult of the Tutelary Deities*, Chicago: The Oriental Institute, 1991.
23. Miller, Jared L. *Royal Hittite Instructions and Related Administrative Texts*, Atlanta: Society of Biblical Literature, 2013.
24. Pecchioli Daddi, Franca. *Mestieri Professioni e Dignita Nell’Anatolia Ittita*, Roma: Edizioni Dell’Ateneo, 1982.
25. Singer, Itamar. “Hout, Th. van den- Der Ulmiteşup-Vertrag. Eine prosopographische Untersuchung”, *Bibliotheca Orientalis* LIV, (1997): 416-423.
26. Taggar-Cohen, Ada. *Hittite Priesthood*, Heidelberg: Universitätsverlag Winter, 2006.
27. Tani, Nicoletta. “Osservazioni Sui Processi Ittiti Per Malversazione”, *Studie e Testi II*, (1999): 167-192.
28. *The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago* (CAD), M. Civil, I. J. Gelb, A. L. Oppenheim, E. Reiner (ed.), Vol.8/K, 1971.
29. Ünal, Ahmet. *Hititçe-Türkçe Türkçe-Hititçe Büyük Sözlük Hattice, Hurrice, Hiyeroglif Luvicesi, Çivi Yazısı Luvicesi ve Palaca Sözcük Listeleriyle Birlikte*, Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2016.

30. van den Hout, Theo. *Der Ulmitešup-Vertrag Eine prosopographische Untersuchung*, StBoT 38, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 1995.
31. Weeden, Mark. "Hittite Scribal Schools Outside of Hattusa?", *Altorientalische Forschungen* 38, (2011): 116-134.
32. Werner, Rudolf. *Hethitische Gerichtsprotokolle*, StBoT 4, Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag, 1967.
33. Witt, Michaela. "KBo 54.134", R. Fischer, D. Grodek ve H. Marquardt (ed.), *Hethitologie in Dresden Textbearbeitungen Arbeiten zur Forschungs- und Schriftgeschichte*, DBH 35. 171-204. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2011.